

ברכות הראיה כשדש בעקביו

"על דבר שאינו חשוב כל כך, כגון חלוק, או מנעלים ואנפלאות אין לברך עליהם; ואם הוא עני ושמח בהם, יברך".

הרי שמברכת שהחיינו נלמד שצריך שיעור חשוב שראוי לשבח בו את קונו, ולא בכל מיילי לשבחו אינשי לקוב"ה.

הן אמת, שנחלקו השו"ע והרמ"א בברכת שהחיינו הנ"ל, אם דווקא בחשוב לו סגי או חשוב לעולם בעיניו, שהגיה הרמ"א: "וי"א דאפילו עני אינו מברך על חלוק ומנעלים וכדומה, וכן נוהגין". ובנידון דידן אם הוא איש כהה חושים שרק רעם מפוצץ הרים ומשבר סלעים מרטיט את ליבו, לרמ"א (לפי מה שמשמע מברכת שהחיינו) ילך לפי רוב העולם, ולפי שו"ע כל אדם לגופו נמדד.

גם ברא"ש הלשון תולה ברגשי הלב, ופסקו שו"ע בסעיף ד': "שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בקנייתו". וודאי שצריך שיעור שמחה חשוב, ובכלשהו אין חיוב לברכת השבח.

ג) ראית חבריך תוך ל' יום כמדד

עוד מצאנו ברמ"א (רכד, א): "הרואה מרקולים או שאר עכו"ם, אומר: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן ארך אפים לעוברי רצונו; ואם רואה אותה בתוך ל' יום, אינו חוזר ומברך. הגה: והאידינא אין מברכים זאת הברכה, שהרי אנו מגודלים ביניהם ורואים אותם תמיד".

"הרואה את חבריו לאחר שלשים יום אומר ברוך שהחיינו" - האם ברכות הללו מברכים דווקא בהרגשה של שמחה או התפעלות, או בטר הראוי להיות אזלינן (כגון השומע רעם חלוש, או רואה ברק קלוש)?

א) צדדי החקירה

במשנה ריש פירקין שנינו חבילות של ברכות: שעשה ניסים לאבותינו, שעקר עכו"ם מארצנו, שכוחו וגבורתו מלא עולם, עושה מעשה בראשית, הטוב והמטיב, דיין האמת ושהחיינו. השאלה העומדת לפנינו היא האם ברכות הללו ובדרך דוגמא ברכת שכוחו וגבורתו, צריך להיות דווקא שמזדעזע ומתפעל מהרעם או בכלשהו רעם מחוייב בברכתו?

וביארור הספק הוא: האם כשתיקנו חכמים ברכות אלו על הרגשה והויה שאדם חש כשעובר אירוע מיוחד, על תחושת גברא, או שתיקנו זאת על מציאות חפצא, שהגדירו אותו מעשה הי צריך וראוי לברך את הבורא עליו?

וידוע הוא שבברכת הנהנין אפי' על כלשהו מברך - שמא כשם שתיקנו בברכת הנהנין כך תיקנו ברכת השבח על כלדהו שבת. אמנם בברכה אחרונה בעינן שיעור אכילה, כדי לברכה, האם גם בברכת השבח בעינן שיעור לכל ברכה או על דרכו של עולם מברכינן?

ב) ברכת שהחיינו כמדד

ומצאנו בברכת שהחיינו על חפץ חדש ראיה לחד צד לדעת תוס', שכמותו פסק שו"ע רכג, ו:

מעשיך ה'. וכתב ערוך השולחן (רכה, א'): "הדבר פשוט דבעינין הרים וגבעות משונים כגובהם כמו הררי אלף (=האלפים) והרי פיראניא (שבספרד) והר קאזבע"ק (שבגאורגיה, גובהו 5000 מ') והרי אררט וכדומה. ונהרות ג"כ שיהיו גדולות, שיש להם שם בעולם, ולא נהרות קטנות שאין להם שם בעולם".

עוד כתב שם: "והנה דברי הרמב"ם והטור סתומים כלשון המשנה אבל לשון רבינו הבי"י כן הוא: לא על כל הנהרות מברך אלא על ארבעת נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת והוא שראה אותם במקום מהלכם שלא נשתנו ע"י בני אדם. ולא על כל הרים וגבעות מברך, אלא דווקא על הרים וגבעות המשונים וניכרת גבורת הבורא בהם, עכ"ל.

והנה מה שכתב רק על די נהרות שבתורה הוא דבר תמוה, וכבר הקשו עליו כן [עמג"א]. ובמרדכי כתוב כגון די נהרות, כלומר נהרות שיש להם שם כעין די נהרות שבתורה. וגם לשונו אינו מוכן מה זה שאומר כגון חדקל ופרת, אטו לא ידענא הנהרות שבתורה? ולכן נלע"ד דכצ"ל אלא כעין ארבע נהרות דכתיב בקרא וזה שאומר כגון חדקל ופרת מפני שהם ידועים משא"כ גיחון ופישון אין ידועים לנו. ולפי"ז בוודאי על הנהרות הגדולים כמו נהר וואלג"א דונאי"י ריינו"ם וכיוצא בהם צריך לברך".

עוד מצאנו בדף נח ע"ב: "מיתבי ראה וכו' את הקמט ואת הסומא ואת פתוי הראש ואת החיגר ואת המוכה שחין ואת הבהקנים, אומר ברוך דיין האמת [ולא משנה הבריות], לא קשיא: הא ממעי אמו הא בתר דאיתילידי". ופסק שו"ע רכה, ט: "ויש מי שאומר דדוקא על

ומקור הרמ"א בתו"פ דף נז ע"ב (ד"ה הרואה) שכתב: "ועתה אין אנו רגילים לברך לפי שאנו רואים אותה בכל יום, ובכל הנך הרואים אמרו לעיל דהוי משלושים יום לשלושים יום". וכן נקט בשו"ע ע"פ דברי הרא"ש בסימן ריח, ג: "כל אלו הדברים אינם אלא כשרואה אותם משלושים לשלושים יום, ואז הם חובה כמו בפעם ראשונה".

וע"ע שו"ע רכה, ט. ונראה דהטעם לברך אחת לשלושים יום, דעד אז עדיין עושה רושם של הרגל ואח"כ שוב חוזר ומתעורר ליבו מהמחזה אשר יחזה, וממילא נרמז לנו שעל ברכות אלה צריך הרגשת הלב. אולם עדיין יש מקום לתהות בדין אדם שגם אחר שלושים יום ליבו כבד ואינו מרגיש במה שרואה, האם עדיין פטור הוא מלברך או שמא נאמר שהולכים אחר רוב בני האדם?

ד) ברכות נוספות כמדד

בגדר מלך שמברכים עליו "שנתן מכבודו לבשר ודם" (דף נחי ע"א, שו"ע רכד, ח), העלו ביחוד דעת (ב, כח) ובשו"ת בצ"ח החכמה (ב, יט), שבה"ל (א, לה), קנין תורה (א, לב), תשובות והנהגות (ב, קלט) דדווקא שלבוש המלך הדר מלכות מברכינן, הא במידה ולבוש ככל אדם ולא ניכר כבודו והדרו אין מברכים עליו. והטעם ע"כ כדי שיהא מתפעל ועל ההתפעלות מברך ומשבח ומפאר לבוראו.

עוד מצאנו שעל ההרים וגבעות מברך עושה מעשה בראשית. וכתב האבודרהם (מהדורת ורטהיימר עמי' שדמ) בשם רבינו שמשון, שמברך רק על ההרים שניכרת בהם גבורת הבורא, וכן פסק שו"ע רכה, ג. וע"כ שיהא בתחושת התפעלות והתעוררות של מה רבו

עליהם ולא על אחרים, אא"כ היו נאים מהם". גם כן לשיטת הראב"ד אזיל.

וכתב בקיצור פסקי הגר"א (לרצ"ה למפרט): "הרואה חיגר או קיטע או סומא וכיוצא בדרך ברוך משנה הבריות, ולא הוי חיובא אלא משלושים לשלושים יום. וכן לגבי אילנות טובות ובריות נאות דצריך לברך ברוך שככה לו בעולמו, נמי לא הוי חיובא אלא משלושים לשלושים, לפי מה שפסק השולחן ערוך סימן ריח סעיף ג'. ואם כן כשהשולחן ערוך כתב דעות לכאן ולכאן החלוקות זו על זו צריך לבחור הדעה היותר עיקרית מדעת הראב"ד והיא דעת הרא"ש".

ואתא לידן עיקרון כולל, שבחלכות ראייה לא בעינן התפעלות מוחלטת כמו בשעת ראייה ראשונה אלא בהתפעלות כל שהוא כמו שיש בלי יום ללי יום סג. ואף בזה הוסיף הדרישה (ריח, א): "ונראה לעניות דעתי דשאני ברכה זו (שעשה ניסים) שנתקנה על ראיית הנס, שאינה אלא התפעלות הנפש, ומכירא ליה לראב"ד שאינו חייב לברך אלא בפעם הראשון שאז מתפעל בוודאי, מה שאין כן מכאן ואילך שתלוי בדעתו אם ירצה להשית דעתו וליבו על גודל הנס ולהודות להי בכל לבבו הרשות בידו. מה שאין כן לעיל בברכת המצוות (ברכה בהסרת התפילין) שאין שם התפעלות הנפש". אמנם כל זה לדעת הראב"ד שלא נפסק כוותיה.

וריעוע לסברה זו מצאנו בסוגיין דף נח, ובשו"ע רכה, א: "הרואה את חברו לאחר שלושים יום אומר שהחיינו, ואחר י"ב חודש מברך מחיה המתים". והוסיף השו"ע בשם הרא"ש: "והוא שחביב עליו הרבה ושמה בראייתו" משמע שבברכות הראייה בעינן

מי שמצטער עליו, אבל על גוי אינו מברך. ואינו מברך אלא פעם ראשונה שהשינוי גדול מאד". והרמ"א חלק בזה: "ויש אומרים משלושים יום לשלושים יום". דעת שו"ע נסמכת על דעת הראב"ד, אמנם המאירי השיג על דעת הראב"ד (דף נח' ד"ה הרואה) וכתב: "כתבו גדולי המפרשים, שלא נאמר כן אלא פעם ראשונה שהוא רואה. ולי נראה, כל שרואהו לפרקים. וכן כתבו, שלא נאמר כן אלא על אדם שזה הרואה מצטער על שנויו, דומיא דרואה בריות טובות שהוא נהנה על ראייתם. ואין הדברים נראים לי, שראיית הדברים המחודשים אף בלא הנאה ואף בלא צער ראוי לברך עליהם".

וכתב עליו הגר"א, ששיטה זו של הראב"ד עקבית היא, דגם בסימן רי"ח, ג הובאה מחלוקת בברכת "שעשה ניסים לאבותינו", דדעת הראב"ד שמברך בפעם הראשונה בלבד, ואחר כך ברכה זו רשות, ולדעת הרא"ש מחוייבים בברכה זו משלושים לשלושים יום. ואם כן, החוט השזור את שיטת הראב"ד הוא דצריך שתהיה הברכה באופן של התפעלות חלב, וזה שייך בפעם הראשונה בין בטובה ובין ברעה, ואילו לדעת הרא"ש סגי בהתפעלות כל דהו ולשם כך בעינן המתנה של שלושים יום בין ראייה לראייה.

וכתב הגר"א שהעיקר כמו שפסק המחבר בסימן ריח, ולכן נקט בברכת שעשה ניסים לשון של "וי"א" על דעת הראב"ד. וכן מה שכתב המחבר בסעיף י': "הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עכו"ם או בהמה, אומר: בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו; ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא

שמחה והתפעלות מיוחדים. אולם ברא"ש גופא מצאנו שהלשון מרוככת יותר: "ודווקא חבירו שחביב עליו ושמח ונהנה בראייתו". ובתוס': "ודווקא חבירו החביב אליו". ובמנהג: "דרואה ונהנה בו", ובראבי"ה: "שחביב עליו", וברקנאטי (סע"ח): "ששמח בראייתו", ובספר על הכל (ס"ב): "והני מילי דחביב עליה חברו לראותו, אבל לא על כל אדם". ובפור הוסף: "חביב עליו הרבה". ולכן נטה השו"ע אחר לשון זה.

והיו שלא הזכירו תנאי זה כלל: בה"ג (סי' א), רי"ף, רמב"ם, מחזור ויטרי, ראב"ן, האשכול, רוקח, ולכן העיקר בפשט תוס' והרא"ש חבר חביב סתם ולא באופן מיוחד שישונה מהרגיל.

וכתב בתשובת הרשב"א (ח"א סי' רמה): "אבל ברכת שהחיינו אינה תלויה בשמחה אלא תלויה בדבר שמגיע לו תועלת, ואף על פי שמתערב עימה צער ואנחה. ואפילו מת אביו ונפלה לו ירושה אומר שהחיינו". ונראה שאין בכוננתו לומר, דלא בעינן התפעלות כלל דאפילו בשויון נפש יברך, אלא רוצה לומר שלא בעינן דווקא שמחה, אך הרגשת הלב בעינן כגון תחושת סיפוק או התרשמות. ובכל אופן לא כתבו כן שאר הראשונים.

וכן נראה בב"ח סי' כט שכתב דלא אמרינן בספיקן להקל דאם יש בליבו שמחה שפיר יוכל לברך, כן נטה אחר שמחת הלב קצוה"ש סי' סדי שהתיר לברך שהחיינו על לידת נכד במידה וליבו הומה משמחה. וכן הבאנו בשם האחרונים בענין שהחיינו על פרי דווקא ששמח בו.

ובספר מרא דשמעתתא (אות עה) מביא מנהגו של הגרמ"א פריינד זצ"ל, ע"פ קבלתו מצדיקי קמאי, שלא לברך על הרעמים אלא בחזקים ביותר שבאים בקול רעש גדול, שעליהם מכוונים דברי הגמ' ילא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב.

מסקנה: העולה מכל הנ"ל דבברכות הראיה המובאות במשנה צריך שיהיה מתפעל בליבו כגון בברכה עושה מעשה מראשית מגבורתו של הקב"ה. ובברכת שהחיינו משפע טובו יתברך. ומי שדש בעקביו מרוב הרגל ואין חסדו או דינו של הקב"ה מטילים בו רושם פחד, שמחה או ריגוש נראה דלא יברך. ולכן כששומע רעמים חלשים במיוחד, או הבוק רחוק של ברק אין לברך עליהם, וכן כל כיו"ב (כמו שעשיר לא מברך שהחיינו על דבר חדש ויקר כשאיין לו בו שמחת הלב).

